

УДК 821.161.2'06.09:808.1]:821.161.2'06-94.09 Алчевська
DOI: 10.31471/2304-7402-2019-2(54)-153-162

ЛІТЕРАТУРНИЙ ПРОЦЕС КІНЦЯ ХІХ–ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ У КРИТИЧНИХ ШКІЦАХ І СПОГАДАХ Х. О. АЛЧЕВСЬКОЇ

О. О. Маланій

*Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки;
кафедра української літератури; 43005, м. Луцьк, пр. Волі, 13;
тел. +38(033) 249048*

У статті розглянуто критичні шкіци і нариси, спогади, спомини із «увагами», автобіографія Христі Алчевської-молодшої, її роздуми і погляди на літературний процес рубежу ХІХ-ХХ століть у Європі та Україні. Оприявнюються імена й постаті, що формували її як творчу особистість, викристалізовували її письменницький талант і громадянську позицію.

Ключові слова: *спогади, літературний процес порубіжжя, автобіографія, критичні зауваги, автобіографія, критичні зауваги.*

Літературна спадщина Христі Алчевської-молодшої ще не достатньо вивчена та опрацьована, зрештою, постать письменниці й перекладачки залишилась поза увагою сучасних дослідників. Є окремі штрихи до портрету письменниці (Гришаєнко Н. «Пісня її життя (Штрихи до портрета Христі Алчевської)», Наумов С. «Мене не викреслити при всьому бажанні з історії ніяк» (Христя Алчевська в українському національному русі поч. 20 ст.), Черкаська Г. «Христя Алчевська: людина з сонцем на вустах», Тарнашинська Л. «Христя Алчевська: «Українці ще доста не навчилися шанувати своїх діячів», Ковалець (Грузинська) Л. «Любов як щастя і страждання Христі Алчевської (До 120-ліття від дня народження письменниці)»), спроби проаналізувати її творчу спадщину (Гаєвська Н., Гаєвська О. «Творчість Христі Алчевської в контексті української літератури кінця ХІХ-початку ХХ століття», Капліна О. «Образи міста і села у творчості Христі Алчевської», Черемська О., Останіна Г. «Трилог» закоханих у шкіці Х. Алчевської «Асан і Зайнеп», Масло О. «Мовні засоби творення образності в поезії Христі Алчевської», Васильчук М. «Гуцульщина в поезії Христі Алчевської», Маланій О. «Лірико-психологічна проза Христі Алчевської»).

Вагомість епістолярію Х. Алчевської окреслено у статтях: Капліна О. «Проблема самовизначення письменника в епістолярній спадщині Христі Алчевської», Трофименко Т. «До історії епістолярію Христі Олексіївни Алчевської», «Епістолярний роман Христі Алчевської та Олександра Покровського в контексті українського модернізму», «Бідний Мاسя, або український модернізм на прикладі однієї долі» (частково

приділяється увага листуванню Х. Алчевської-молодшої та О. Кобилянської).

Практично поза увагою дослідників залишився цілий пласт нефікційної спадщини письменниці, її мемуаристика – спогади, спомини, автобіографічні тексти Христі Алчевської.

Родина Алчевських посідає доволі вагоме місце в культурно-просвітницькому процесі порубіжжя. Мати, Христина Данилівна Алчевська – відома педагогиня, засновниця недільних шкіл для дівчат, батько – Олексій Алчевський – відомий український промисловець, банкір, громадський діяч, меценат, купець Харківської 1-ї гільдії, власник Харківського торговельного банку, засновник гірничих і металургійних підприємств на Луганщині, засновник міста Алчевськ. Не менш обдаровані, талановиті і соціально активні діти: Григорій – український композитор, педагог-вокаліст, піаніст; Іван – український співак (ліричний тенор), громадський діяч; організатор, голова українського літературно-мистецького товариства «Кобзар» (Москва).

Сама ж Христя Олексіївна Алчевська була активною діячкою і прихильницею модерного поступу української літератури початку ХХ століття. Українська письменниця – авторка драматичних, прозових, поетичних творів, перекладач, працювала вчителькою гімназії у Харкові, була членом Українського товариства драматургів і композиторів. Вона особисто була знайома з багатьма культурними діячами – письменниками, музикантами, художниками, акторами – листувалася з ними, товаришувала, ділилася своїми думками. Зокрема відомо, що у період з 1903 по 1930 роки вона активно вела переписку з Б. Грінченком, О. Кобилянською, І. Франком, Оленою Пчілкою, Пачовським, М. Павликом, М. Кононенком, М. Мочульським, С. Пилипенком, М. Плевако, І. Микитенком, з редакцією «Літературно-наукового вісника» (1903) та видавничо-книготоргівельною спілкою «Книгоспілка», з французьким письменником Анрі Барбюсом. Щоправда, до нас дійшло досить мало з тієї великої епістолярної спадщини, багато було втрачено. Як зазначає сама Х. Алчевська: «в оцій бібліотечі, не знаю, ким реквізованій чи рознесеній, загинув томик рукописних листів до мене від Коцюбинського, Олександра Олеса, М. Павлика, Кулішихи (Ганни Барвінок), Бориса Грінченка, Марії Загірньої, Олени Пчілки, Ів. Франка, Василя Пачовського й інші (від усіх по одному, тобто автографи)» [4, с. 428].

Формування світогляду Христі Алчевської-молодшої відбувалося під впливом знайомства, зустрічей, розмов із Б. Грінченком, Г. Хоткевичем, М. Вороним, М. Старицьким. Одна із причин її «зукраїнізування» – спочатку захоплення творами, а потім листування, особистого знайомства і дружби з О. Кобилянською. Мала величезне задоволення від листування з Іваном Франком, Лесею Українкою, Михайлом Коцюбинським, Василем Стефаником, Марією Заньковецькою та іншими письменниками та культурними і громадськими діячами. «Алчевська брала активну

участь в українському культурно-просвітницькому та національно-визвольному русі, формувала національну свідомість молоді»... Першу її збірку «Туга за сонцем» (Москва, 1907) позитивно оцінив І. Франко, вказавши водночас на ідейну нечіткість, декларативність, «салонуву» мову багатьох віршів. В українській літературі сповідувала філософію та естетику ідеї представників «Української хати» та «Молодої музи». Залишила велику рукописну спадщину (близько 4 тис. творів), значна частина якої не опублікована й зберігається у відділі рукописів Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАНУ, Львівській науковій бібліотеці ім. В. Стефаника та в Національній бібліотеці України ім. В. Вернадського. Алчевська – авторка двох мемуарних творів: «Автобіографія ”Спомини і зустрічі”» та «Автобіографічні уваги» [2, с. 402].

У творчому доробку Христі Алчевської – численні прозові, поетичні твори, переклади і переспіви європейських письменників, а ще – спогади, статті, критичні та публіцистичні праці, автобіографії з «увагами»: «Спомини з Яремча» (ЛНВ, 1906), «Про діячів» («Українська хата», 1909), «Майстри слова (Критичний шкіц)» («Українська хата», 1910).

Цікавив Х. Алчевську літературний процес 40-60-х років XIX століття («Тодішнє і сьогочаснє», 1910 р. – «ця публіцистична брошура була видана у Харкові в друкарні Радомишельського, після того якийсь час перебувала під забороною цензури. Написана значною мірою на матеріалі листування матері, Х. Д. Алчевської, з І. Тургенєвим, Ф. М. Достоевським, В. Г. Короленком, Г. І. Успенським. «Прекрасною і змістом, і формою» назвав брошуру М. І. Павлик» – [ХА с. 531]. Т.Шевченку Х. Алчевська присвятила невелику, на три сторінки статтю російською мовою («Памяти Шевченко», 1911) і приурочила її 50-річчю від дня смерті письменника. До слова, в родині Алчевських шанували Шевченка, пропагували його творчість («Як я піростала – самий тільки батько читав мені Шевченка, з якого добув собі і переписав рідкісний тоді повний «Кавказ» та «Сон» і підшив до друкованих уступів свого «Кобзаря». Мріяв він про те також, щоб власними силами й коштами де-небудь на вулиці чи в садку в Харкові поставити пам'ятника Шевченкові...» [4, с. 434].

Окрему увагу приділяє письменниця постатям П. Карманського, О. Олеся, М. Коцюбинського, О. Кобилянської, В. Стефаника, яких називає «майстрами слова». Творчість В. Стефаника аналізує Алчевська також у статті «Мужицька дитина Василь Стефаник», яку видає окремою «публіцистичною брошурою» у Чернівцях, у друкарні товариства «Руська рада» (1911). Ця брошура була заборонена цензурою, авторці інкримінували те, «що вона викликає в українських селян «ворожі чуття до духовенства і до інших станів, а також дискредитує в їх очах закон»; «і досі не опублікована рецензія І. Франка на брошуру зберігається у відділі рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника» [4, с. 532].

Л. Тарнашинська, наголошуючи на поняттях національної гідності й честі, які сповідувала у своїх життєвих принципах (і озвучувала у творах) Христя Алчевська, досить слушно звертає нашу увагу на розлогу цитату зі статті письменниці «Позиції громадян-учених і досвід життя», «рукопис якої зберігається у Відділі рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (ф. 36, № 33): «Українці ще доста не навчилися шанувати своїх діячів. [...] Всім нам відомі славні вкраїнські ймення, але ми тому не вміємо мабуть піднести їх і перед нашим народом, і над сусідами своїми, що забуваємо про те, на якому тлі розвивалась та діяльність, поруч з якими темними з'явищами розцвітала вона, яких зусиль коштувала вона одиницям нашим. [...] тому – кажемо – немає в нас до себе частенько поваги, немає честі національної, національного само поважання, бажання все глибше й глибше пізнавати самих себе» (правопис авторки збережено)» [12].

Для письменниці Алчевської такі погляди були не гучними фразами, а важливими і вагомими, навіть основоположними елементами у її світоглядній системі цінностей – як чітке усвідомлення своєї національної ідентичності і пропаганди цих поглядів і думок серед українців. І пропаганди свого, українського, вивчення і збереження національної спадщини, розвитку рідної літератури. Бо дуже вже хотіла бути причетною до творення нової української літератури, пишалася своєю приналежністю – хоча б і дотично, фрагментарно, на думку сучасників, навіть маргінально до когорта великих, про кого писала спогади, спомини, критичні матеріали, з ким товаришувала чи була особисто знайома.

Реально відчуваючи і усвідомлюючи своє місце і роль у всіх процесах бурхливого 20 століття, письменниця влітає у хронологію власного життя імена і долі відомих діячів культури. Христя пише про себе у «Автобіографії «Спомини і зустрічі» (1928): «...ніяково себе почуваю, оглядаючись на пройдений шлях... Нічого майже не висловлено з того, що хотілося колись сказати. І я – атом з ницим значенням у великому всесвітньому порядку речей... Атоми в ньому повинні цінитися й давати свою історію лише тоді, коли їх наявність у всесвіті довела, що їх слід лишився в віках і, мов слід комети, промайнув у них не тьмяно й холодно, а променисто, з користю для людей... Подаю, отже, не з тої причини відомості про своє життя, начебто зачисляю себе саме до будь в яким степені «променистих атомів», а з тих причини, що знала багатьох українських письменників, і згадка про них, хоча й побіжно зроблена, матиме цікавість для істориків літератури» [4, с. 414].

Х. Алчевській на той час виповнилося уже 46 років. Такі документи є цінними (а подекуди й безцінними!) свідченнями доби, джерелами цікавих фактів і спостережень. Христя Алчевська уміла помічати ті найтонші порухи у літературно-мистецькому процесі України початку ХХ століття, які, базуючись на європейських віяннях, зуміли зберегти націо-

нальну самотність. Вона постійно вчилася у своїх колег і наставників, працювала над собою, щоби бути корисною суспільству.

Цікавиться Христя Алчевська і тими процесами, які відбуваються у європейській літературі. Не лишає «без уваги видатних явищ всесвітнього життя» – Анрі Барбюсу присвячує критичну статтю «Думки про творчість у проповідувача «Неполовинчастої істини» (1928). Захоплено оповідає українському читачеві про прагнення французького письменника писати по-новому. Листування і особисте знайомство у 1927 році з письменником-марксистом, журналістом, що пізніше став прихильником комуністичної ідеї, у певний, уже зрілий період її життя вплинуло на формування (переформатування) її власних соціальних поглядів, громадянської адаптації її творів. Свою драматичну поему про героїчний подвиг 26 бакинських комісарів «Загибель юнака» (1931 р.) Христя Алчевська пише під впливом творів Барбюса про Першу світову війну. Йому й присвячує цю поему.

Але не лише літературні постаті стали об'єктами «критичних уваг» Х. Алчевської. Про широту її зацікавлень культурними і мистецькими процесами в Україні свідчить і розвідка «Шляхом сонця» [Про нову бандуру С. Дрімченка] (1908), і розлога стаття, присвячена художнику, графіку зі Снятина Василю Касіяну («На полотні імперіалізму (про гравера Касіяна) (1929). Цього ж року написала спогади про відомого оперного співака – свого брата Івана – «Співак з душею геттінгенською».

Як критик Алчевська намагається дати об'єктивну оцінку творчості багатьох українських письменників «у широкій обсервації тогочасного літературного процесу». Вона виступає на сторінках харківської газети «Утро», журналів «Українська хата», «Всесвіт», готує матеріали (не були опубліковані) для газети «Культура і побут». Співпрацює як критик і публіцист із французьким «щотижневиком літературної, художньої, наукової і соціальної інформації «Monde» («Світ»), що почав виходити 1928 року у Парижі під редакцією А. Барбюса. У цьому ж виданні друкує свої статті «Два ненависники війни: О. Кобилянська – А. Барбюс», «Український гравер Василь Касіян», «Письменники Карпат і Прикарпаття» [4, с. 533-534].

У своїй автобіографії Х. Алчевська, аналізуючи впливи, імена і постаті, що формували її як творчу особистість і громадянську позицію зізнається: «Праця моя до року 1927 йшла мляво в справі виявлення громадських ідей. Року 1927 зробила мені добрий перелом промова французького письменника Анрі Барбюса, палкого оборонця пролетарської літератури, й відтоді моя тематика почала круто мінятися в бік інтернаціоналізму й набувати більшої теплоти в формі, бо та промова (виголошена в Будинку Блакитного в Харкові – *Він говорив про недотепність замикання поета в собі самому і про мету творчості, поєднаної з людьми (Приміт. Автора – Х. А.)*) справила на мене колосальне враження (біль-

ше, ніж факти життя, від яких я весь час з року 1920 стояла далеко)...» [4, с. 435].

Досить цінними для нас є спогади про родину Косачів-Драгоманових, про особисте знайомство з Лесею Українкою [4, с. 417], Радою Драгомановою [4, с. 434], Ольгою Кобилянською [4, с. 421], М. Вороним [4, с. 435], Гнатом Хоткевичем [4, с. 435], І. Франком [4, с. 435], Михайлом Павликом [4, с. 435], спомини про М. Коцюбинського, Ганну Барвінок, В. Стефаника, А. Кримського, Г. Михайличенка, про полтавські події 1903 року, події революції 1905-1907 років, період гетьманщини: «Рік 1905 захопив мене дуже. Я брала участь у страйку педагогів. Це був 1 рік моєї педагогії. На відслоненню пам'ятника Котляревському в Полтаві я стрілася з багатьма письменниками (Лесею Українкою, Коцюбинським, Ганною Барвінок, Оленою Пчілкою, Михайлом Старицьким та ін.» [4, с. 435]; «Року 1903 в серпні місяці в Полтаві сталося таке свято (з нагоди відслонення пам'ятника Котляревському) – «свято для душі», як я його вже тепер величаю, що слід від нього ніколи не щез з моєї пам'яті... Я опинилась в товаристві всіх тодішніх «носіїв ідей і краси» всіх любих моему серцеві літературних творців: Лесі Українки, В. Стефаника, М. Коцюбинського, Ганни Барвінок, Надії Кибальчич, Олени Пчілки, М. Старицького й ін. Не пам'ятаю, чи тут, чи пізніше – в Києві, стрівся зі мною й Агафангел Кримський. Леся ще не була авторкою «Лісової пісні», а знала я її лише з галицького видання її «Дум і мрій» та збірки «На крилах пісень» (також з перекладів Гайне). Коли прийшли вони до мене удвох (її мати, Олена Пчілка й Леся), я все дивилась на неї, а в душі в цей момент бринів у мене її чарівний вірш: «Стояла я і слухала весну...» (*На це є музика Гр. Алчевського, друкована дуже давно – прим. автора – Х. А.*)... Між тим обличчя Лесі, обрямоване гладко зачесаним назад волоссям (в той час мала вона 31 рік), з його поважними сірими очима виглядала спокійно, але хоровито. Сидячи на м'якому фотелі, вона якось так придержувала правою рукою ліву руку вище ліктя, що мені здавалось, ніби ця рука в неї невимовно болить.. Навіть переходила вона хату так, начеб силувала себе ходити (як відомо, страждала вона на туберкульоз кісток). Проте відразу помітно було, що душа в неї сильна, зосереджена в собі й тому страшенно самотня й замріяна. Це відбилося року 1912-го «Чи у людей паруються надовго?.. Се так, як голуби... /...Як добре зважити, то я у лісі Зовсім самотня...».

Отож пізніше Леся цим своїм образом мавки, що не розуміла й не знала людей, цілковито прив'язала своє серце до себе, бо така не людина завжди була зрідні моїй антисоціальної вдачі...» [4, с. 417].

З Ольгою Кобилянською молоду Алчевську поєднувала щира дружба, яка розпочалася з прочитання Христею творів буковинки. Між ними була суттєва різниця у віці, як для колежанок – аж 19 років. Але

це не стало на заваді їхнім стосункам. Це Кобилянська називала Христю Алчевську «Мацьопочкою», «білою Мевою» і мала до неї дуже ніжну прихильність. Листування і особисте спілкування письменниць постає перед нами у всіх емоційних спалахах почуттів, жіночій відвертості, прагненні пізнати глибоке почуття, зануритись у непізнані таємниці стосунків. Спогади про О.Кобилянську, про зустрічі, присвяти у віршах займають велику, чи не найбільшу частку усієї мемуарної та епістолярної спадщини Алчевської-junior.

Перечитуючи спомини Х. Алчевської, віднаходимо ті важливі месседжі, які, на жаль, залишаються актуальними і в сучасній Україні. Скажімо, згадуючи про свою цікаву зустріч з вірменкою Натєю Беладзе, Христя робить саркастичний реверанс у бік представників освіти і науки тогочасної Росії: «На жаль, доля не залишила її (Нату Беладзе. – *О. М.*) в Харкові, а мене в вузі, де вона вчилася. Ректор цього вузу їй не дав стипендії, а мою дисципліну (українську літературу й мову) скоротив, скасувавши її викладання зовсім (на основних факультетах). Пояснюється і той, і цей його ректорський вчинок надзвичайною обмеженістю і деспотичністю цієї поставленої во главу вузу людини. Це був тип щедринівського помпадура старих часів за нашої доби...» [4, с. 428]. Даючи оцінку рішення очільника навчального закладу, Алчевська маркує й ціле покоління російської імперської верхівки, яке продовжувало політику нищення і нівеляції всього українського.

Досить цікаві думки прогресивної письменниці і про політичні настрої в Україні на початку ХХ століття. «Цікавили мене завжди й характерні (часом курйозні) риси окремих періодів, скоротечних і чудернацьких, можливих лише за часів панування безпринципної буржуазії. Таким періодом, що дався мені взнаки, періодом «вибриків», роблених по-дурному, не знати для чого, явився період гетьманщини... Не марно жартували тоді з приводу назвища «Україна» харківчани: «Від Одеси до Берліна – самостійна Україна...» [4, с. 429-430].

Цікавий і ще малодосліджений пласт літератури нон-фікшн самотньої української письменниці, яка, за словами І. Франка, «так природно, мимовільно рисує перед нами свою вдачу, трохи тужливу, трохи меланхолійну, та в основі більш веселу й артистичну. Її тягне до себе всяка краса й усе поетичне» [18]; а на думку сучасної дослідниці Тетяни Трофименко, «в україномовній поезії так і не вийшла за межі народницької школи (чого не можна стверджувати про її модерну прозу! – *О. М.*). У житті Алчевська-молодша була людиною цілком європейського, модерного складу: навчалася і часто була за кордоном, жила в Петербурзі та Царському Селі, надихалася не лише культурними подіями на кшталт встановлення пам'ятника І.Котляревському в Полтаві, а й театральними новинками, світськими плітками та знайомствами.

Модерному світосприйняттю зламу XIX-XX ст. відповідала її меланхолійна вдача, прагнення витворити ідеал і все життя служити йому, колювання між крайнощами та зухвала відчайдушність, із якою вона готова була назавжди лишитися самотньою, аби не зрадити своїй красивій мрії» («Бідний Маса...») [13].

Мемуаристика Алчевської – документальне свідчення доби, епохи складних, але досить важливих для національної культури процесів. Маючи змогу порівнювати, зіставляти і бажання занотовувати враження, аналізувати почуте-побачене-пережите, вона залишила по собі «щоденники доби», зі сторінок яких впізнавані обличчя постають під іншим ракурсом, крізь призму сприйняття скромної авторки, але амбітної у своїх прагненнях змінити світ на краще українки. Її спогади мають неабияку історико-літературну та естетичну цінність.

Але ким би не була Христя Алчевська, – «жайворонком, що відлітає до самого сонця, співаючи гімн усій природі» (Ф. Колеса), «щось молоденьке й миле, але нічим іншим не визначне» (М. Міхновський), «крокидом від поезії» (А. Любченко), «білою Мевою» (О. Кобилянська), *junior* (сама Христя) – вона залишила помітний слід в українській літературі, критиці, громадській справі, адже своєю наполегливою працею прагнула, аби ніхто не дорікнув їй у бездіяльності чи байдужості: «Мене не викреслите при всьому бажанні з історії ніяк...».

Література

1. Алчевська Х. Спомини з Яремча / Х.Алчевська // Літературно-науковий вістник. 1906. – Т. XXXVI. – С.1.
2. Алчевська Христина Олексіївна // Енциклопедія сучасної України – Т.1. – К., 2001. – С. 402.
3. Алчевська Христина (Христя) Олексіївна // Енциклопедія історії України: В 5 т. – Т.1: А-В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. – К.: Наукова думка, 2003. – С. 69.
4. Алчевська Х. / Х. Алчевська. – Твори. – К.: «Дніпро», 1990. – 558 с.
5. Гаєвська Н., Гаєвська О. Творчість Христі Алчевської в контексті української літератури кінця XIX-початку XX століття / Н.Гаєвська, О.Гаєвська // *Lits_2017_1(1)_13(1).pdf*
6. Гришаєнко Н. Пісня її життя (Штрихи до портрета Христі Алчевської) / Н.Гришаєнко // УМЛШ. – 1991. – № 4.
7. Грицак Ярослав. Формування модерної української нації XIX–XX ст. [Електронний ресурс] / Ярослав Грицак. – Режим доступу: <http://history.franko.lviv.ua>.
8. Грузинська Л. Христя Алчевська / Л.Грузинська // Алчевська Х. – Твори. – К.: «Дніпро», 1990. – С. 5-16.

9. Капліна О. Проблема самовизначення письменника в епістолярній спадщині Христі Алчевської / О.Капліна // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. – Філологічні науки. – 2010. – № 11. – С. 107 – 111.
10. Ковалець (Грузинська) Л. Любов як щастя і страждання Христі Алчевської (До 120-ліття від дня народження письменниці) / Лідія Ковалець (Грузинська) // Березіль. – 2002. – № 3-4. – С. 185-188.
11. Наумов С. «Мене не викреслити при всьому бажанні з історії ніяк» (Христя Алчевська в українському національному русі поч. 20 ст.) // СіЧ. – 1995. – № 8.
12. Тарнашинська Л. Христя Алчевська: «Українці ще доста не навчилися шанувати своїх діячів» // [Електронний ресурс] / Л. Тарнашинська – Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/article/kultura/hristy-a-lchevska-ukrayinci-shche-dosta-ne-navchilisy-a-shanuvati-svoiyh-diyachiv>).
13. Трофименко Т. Бідний Маса або український модернізм на прикладі однієї долі // [Електронний ресурс] / Т.Трофименко – Режим доступу: <http://www.korydor.in.ua/ua/stories/bidniy-masia-modernizm-alchevska.html>
14. Трофименко Т. До історії епістолярію Христі Олексіївни Алчевської/ Т.Трофименко // Історико-культурна спадщина родини Алчевських: теоретичні та прикладні аспекти біографістики. – Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2017. – С. 21-26.
15. Черкаська Г. Христя Алчевська: людина з сонцем на вустах // [Електронний ресурс] / Г. Черкаська – Режим доступу: <http://www.golos.com.ua/article/308000>
16. По сторінках архіву Х. О. Алчевської // РЛ. – 1970. – № 2.
17. Фонди Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва УРСР. Фонд № 131 // [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://csam.archives.gov.ua/includes/uploads/opisy/Alchevskiy_IO_opys_1.pdf
18. Франко І. Поезії Христі Алчевської. “Туга за сонцем”/ І.Франко // Франко І. Зібрання творів у 50-ти т. – Київ: Наукова думка, 1982. – Т. 37. – С. 270-273.

*Стаття надійшла до редакційної колегії 07.09.2018 р.
Рекомендована до друку д.ф.н., професором **Межовим О.Г.***

**LITERARY PROCESS OF THE END OF XIX - EARLY XX CENT.
IN THE CRITICAL SKETCHES AND MEMOIRS
OF KH. A. ALCHEVSKA**

O. O. Malanii

*Lesia Ukrainka Eastern European National University;
Chair of Ukrainian Literature; 43000, Lutsk, Voli Ave, 13;
ph. +380(332)249048; e-mail: mollena@ukr.net*

The article deals with the critical sketches and essays, memoirs, memories with “remarks”, autobiography of Khrystia Alchevska-Jr., her thoughts and views on the literary process in Europe and Ukraine at the turn of the 19th and 20th centuries. The author lays emphasis on the names and public figures who shaped Kh. Alchevska as a creative personality, crystallized her talent of a writer and formed her civic position.

Key words: *memories, literary process, autobiography, critical remarks.*